

**II. МЕТОДОЛОГО-ТЕОРЕТИЧНІ Й МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ
ВИХОВАННЯ МОЛОДІ.
УКРАЇНСЬКА СИСТЕМА ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ:
ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА**

Віталія ПРИМАКОВА

**УМОВИ СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО ШКІЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА –
ТЕРИТОРІЇ ВИХОВАННЯ ЩАСЛИВИХ ЛЮДЕЙ**

Поширення в сучасному світі численних деструктивних явищ у відносинах школярів і дорослих, зокрема проявів насильства, викликає занепокоєння держави і суспільства. Останнє як соціальний замовник орієнтує освітню галузь передусім на забезпечення гарантії безпеки кожної дитини, охорони її прав і свобод, особистої недоторканості, захисту гідності. Оскільки в умовах міжособистісної взаємодії можливі різні реакції, ризику, держава бере на себе відповідальність щодо безпечного перебування дитини у сім'ї, закладах шкільної та позашкільної освіти. Убезпечити вихованців від проявів агресії мають освітяни. Вони ж визнають, що відчують гостру потребу в чітких розробленнях і рекомендаціях щодо ефективної діяльності в напрямі протидії насильству. Вказане актуалізує проблему оптимізації відповідної виховної роботи в закладах загальної середньої освіти щодо організації безпечного освітнього середовища. Створення такого середовища стане умовою гармонійного розвитку особистості без проявів агресії. Тож сучасному учителю потрібно розуміти, що воно являє собою, які існують дієві механізми протидії насильству серед дітей або дітей і дорослих.

Останнім часом це питання знаходиться у центрі уваги вітчизняних (Н. Бойчук, Е. Воронцова, Л. Морська) та іноземних (В. Бесаг, Е. Роланд, Р. Дж. Хезлер) вчених. Безпечне освітнє середовище вони розглядають як простір взаємодії суб'єктів освітнього процесу, де панує атмосфера фізичного комфорту, сприятливого соціального та психологічного клімату, а всі учасники освітнього процесу захищені від насильства та зловживань, підтримують кожен особистість, з повагою ставляться до її особливостей [1; 3; 4]. Ученими висвітлено також основні положення, причини і можливі наслідки аналізованих явищ.

Причинами поширення деструктивних проявів у шкільному житті нині визнають духовно-моральний занепад суспільства, знецінення значущих для особистості цілей і надбань, складні суспільно-політичні та соціально-економічні умови, проблеми сімейного виховання; недосконалі механізми реагування на негативні явища, відсутність комплексної системної виховної роботи, чітких рекомендацій щодо запобігання, профілактики та нівелювання наслідків окреслених явищ для всіх учасників події.

Аналіз сучасного стану проблем виховання особистості в безпечному освітньому шкільному середовищі дав змогу розглянути потенціал організації виховної роботи у їх розв'язанні. Необхідною умовою виконання вимог законодавства щодо гарантування безпечного освітнього простору без проявів насильства у закладах загальної середньої освіти має стати готовність педагогічних працівників до виконання зазначеного напрямку професійної діяльності.

Робота, що ведеться в окресленому напрямі вітчизняної освіти підпорядкована модернізованій вітчизняній нормативно-правовій базі щодо протидії насильству, змісту ухвалених відповідних національних програм і стратегій, впроваджених в діяльність закладів загальної середньої освіти, про які педагогам потрібно мати уявлення. Варто також вміти орієнтуватися у відомих нині педагогічних моделях профілактики цих явищ

та реалізації системи заходів, розроблених механізмах реагування на ці випадки; матеріалах укладених посібників, методичних інструкцій, інформаційних та навчальних даних з означеної проблеми [4].

Зокрема на вирішення цієї проблеми спрямована ухвалена 2018 року Кабінетом Міністрів України Державна соціальна програма «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини», на період до 2021 року [2]. Положення документа містять аналіз причин масштабного поширення негативних проявів насильства, ознак деструктивних явищ, перелік потенційно дієвих форм реагування на них; також наведено актуальні статистичні данні. На основі цих матеріалів було розроблено рекомендації для педагогічних працівників з питань безпеки й благополуччя дитини, що розраховані на значний виховний потенціал для застосування в закладах освіти як методичний засіб розв'язання окреслених проблем.

Учитель має вчасно й адекватно реагувати на ситуації, для яких характерними є прояви агресивної поведінки дітей, негативного ставлення один до одного, цькування, знущання, побиття. Педагоги мають бути обізнані, як діяти в складній ситуації, уміти рішуче та водночас виважено реагувати з метою покращення становища в цілому та запобігання локальним проявам.

Розробники рекомендацій стверджують, що ґрунтовна робота у напрямках духовно-морального, інтелектуального, етичного, громадянського виховання дітей та учнівської молоді сприятиме формуванню простору для комунікації, співпраці, різних форм взаємодії учасників освітнього процесу. Крім того, потужним засобом убезпечення школярів від булінгу має стати системна робота з організації колективних творчих справ та індивідуалізації освіти [1]. Останнє посилює інтерес до розгляду можливостей та застосування механізмів індивідуалізованої підтримки учнів.

Корисним у розв'язанні окреслених завдань вважаємо і досвід педагогів класиків А. Макаренка, В. Сухомлинського, І. Ткаченка та ін. Розроблені ними виховні системи, в основу яких було покладено унікальні ідеї гармонійного розвитку особистості стали яскравим прикладом продуктивної педагогічної дії. Потужний потенціал у справі виховання дітей та підлітків з проблемною поведінкою, містить їхня педагогічна спадщина. Досвід класиків висвітлено в численних педагогічних працях. Він широко застосовується у вітчизняній системі професійної підготовки вчителів, ретельно вивчається ними, залишаючись орієнтиром у фаховій діяльності. Масштабні погляди видатних педагогів початку ХХ століття вплинули не тільки на розбудову тогочасної радянської системи освіти. Ідеї розвитку особистості, сформульовані й реалізовані ним, визнані прогресивними світовою педагогічною думкою та досліджуються нині науковцями в багатьох країнах світу.

Нинішній етап розвитку суспільства потребує переосмислення історико-педагогічного досвіду, перенесення його здобутків у педагогічну теорію і практику. Це є значним ресурсом у справі створення безпечного освітнього простору для навчання і розвитку особистості. Вивчення позитивних надбань освіти минулого, має стати складником відповідної методики підготовки педагогічних працівників до роботи в цьому важливому полі.

Приклади гуманної поведінки є необхідною умовою для виховання вільної, толерантної особистості, вмотивованої до активного пізнання світу, заохоченої до творчої діяльності, спрямованої на створення матеріальних і духовних цінностей, оскільки матиме адекватні гуманістичні установки, світоглядні уявлення, що апіорі унеможливають прояви безпідставної агресії, негативної поведінки. Така робота буде ефективнішою за умови плідної взаємодії сім'ї та школи. Залучення батьківської громади до співпраці з освітянами, спільна участь у підготовці та проведенні масових заходів, просвітницька діяльність є можливими формами взаємодії, що сприятимуть забезпеченню комфортного простору для навчання.

Фахівцями з питань виховання молодого покоління рекомендовано сьогодні застосування в освітньому процесі таких продуктивних форм роботи з дітьми та учнівською молоддю як організація і проведення круглих столів, диспутів, брейн-рингів, написання есе з відповідної тематики, створення і реалізація соціальних проєктів, зміст яких стосується допомоги літнім людям, особам з інвалідністю, дітям, позбавленим батьківського піклування тощо [4]. Вищевказане має стати складником методики, розробленої для вирішення зазначених проблем.

Підготовка вчителя в закладах післядипломної освіти до роботи з організації безпечного шкільного середовища є умовою та актуальною проблемою сучасної освіти. Педагоги повинні вчасно і професійно реагувати на ситуації шкільного насильства, вміти виявляти небезпечні ситуації, передбачати і нівелювати їх. Вони мають бути обізнаними з механізмами реагування, процедурами втручання, запроваджуючи їх у разі виникнення проблемної ситуації.

Отже, заклад загальної середньої освіти має стати безпечним простором для розвитку особистості, де для кожного учасника освітнього процесу створено атмосферу фізичного і психологічного комфорту, можливість демонструвати позитивне ставлення до світу, розширювати коло адекватних уявлень про оточення та вдосконалювати навички тонкої комунікації, толерантної поведінки, розв'язання проблемних ситуацій. Умовами для цього мають бути: вивчення і використання досвіду минулого та сучасних розроблень для визначення механізмів вирішення проблеми; забезпечення належної готовності педагогів, взаємодії учнів, їх батьків і школи; відповідне матеріальне оснащення, що забезпечить якісне предметне середовище та ін. Держава і суспільство мають дбати про створення в закладах загальної середньої освіти та поза ними вищезазначених умов безпечного гуманно-розвивального середовища.

Список використаних джерел

1. Воронцова Е. Профілактика та подолання булінгу у закладах освіти: <http://xn--d1acjtrgde.kiev.ua/2017/08/24/profilaktika-ta-podolannya-bulinguu-zakladah-osviti/> (дата звернення: 26.10.2019).
2. Державна соціальна програма «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини», на період до 2021 року (постанова № 453 від 30 травня 2018 року. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show /2402-14/ed20120601> (дата звернення: 21.12.2018)).
3. Цюман Т. П., Бойчук Н. І. Кодекс безпечного освітнього середовища: метод. посіб. / за заг. ред. Цюман Т. П. – Київ. – 2018. – 56 с.
4. Primakova V., Morska L. Educating Students in a Safe Educational Environment in Secondary Schools of Ukraine: Current Issues and Challenges Wychowanie osoby w bezpiecznym środowisku edukacyjnym w szkołach średnich Ukrainy: aktualne problemy i wyzwania. Pedagogical Contexts 2019, No. 1(12). С.64-71.

Алла ХОМЕНКО

АКСІОЛОГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ: ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ

В епоху всесвітньої суспільно-економічної, соціально-політичної та духовно-культурної інтеграції людства особистість розглядається як суб'єкт науки, освіти, історії та культури. У ХХІ столітті відбувається становлення і розвиток інноваційного суспільства – «суспільства знань», ефективність функціонування якого залежить від інтелектуального капіталу як стратегічного потенціалу кожної країни, розвитку